

UDK: 796+82-292(571.5)

Burxon ABDULXAYROV,

Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti katta o'qituvchisi, filologiya fanlari nomzodi

E-mail:abdulxayrov@list.ru

Alfraganus universiteti dotsenti, f.f.n. N.Jo'rayeva taqrizi asosida

ABOUT THE SOURCE STUDY ACTIVITIES OF MIYAN BUZRUK SALIKHOV

Annotation

Contemporary Uzbek intellectual Miyon Buzruk Salikhov was born in Turkey in 1920-1927 and studied in Istanbul Dorulfunun. For this time, he was familiar with unique manuscripts related to the history of Uzbekistan, collected in the libraries of "Dolulfun", "Nur Usmaniya" and "Holis Efandi" in Istanbul, and I was able to identify several manuscripts that have not been known to science and have been written under the name of a statue. "Chetyre vajnye knigi po istorii Uzbekistana", izlojiv svoi nauchnye vzglyady na nix v Uzbekistane. This article was published in the September-October issue of the magazine "Maarif va Ukitguchi" in 1927.

The article by Miyon Buzruk is explored below "Chetyre vajnye knigi po istorii Uzbekistana".

Key words: Uzbek jadid intellectual, Turkey, Stambulsky darulfunun, "Mekhmonnomai Bukhara", "Zafarnama", "Firdavs ul-Iqbal", "Istoriya Azii", "Nur Usmaniya", "Kholis Efandi".

О ИСТОЧНИКОВЕДЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МИЯНА БУЗРУКА САЛИХОВА

Аннотация

Современный узбекский джадидский интеллектуал Миян Бузрук Салихов находился в Турции в 1920-1927 годах и учился в стамбульском Дорулфунун. За это время он ознакомился с уникальными рукописями, связанными с историей Узбекистана, хранящимися в библиотеках «Дорулфунун», «Нур Усмания» и «Холис Эфанди» в Стамбуле, и сумел идентифицировать несколько рукописей, которые еще не известны науке и позже написал статью под названием «O'zbek tarixiga oid to'rt muhim kitob» («Четыре важные книги по истории Узбекистана»), изложив свои научные взгляды на них в Узбекистане. Эта статья будет опубликована в сентябрьском-октябрьском номере журнала «Maarif va o'qitg'uchi» за 1927 год. Ниже исследуется статья Мияна Бузрука «O'zbek tarixiga oid to'rt muhim kitob» («Четыре важные книги по истории Узбекистана»).

Ключевые слова: узбекский джадидский интеллектуал, Турция, Стамбульский дарулфунун, «Мехмонномаи Бухара», «Зафарнама», «Фирдавс уль-Икбал», «История Азии», «Нур Усмания», «Холис Эфанди».

MIYON BUZRUK SOLIHONING MANBASHUNOSLIK FAOLIYATIGA DOIR

Annotasiya

O'zbek jadid ziyolisi Miyon Buzruk Solihov 1920–1927-yillarda Turkiyada bo'lib, Istanbul Dorulfununida tahsil oladi. U mana shu vaqt mobaynida Istanbulning "Dorulfunun kutubxonasi", "Nur Usmoniya", hamda "Xolis Afandi" kutubxonalarida saqlanayotgan O'zbekiston tarixiga oid noyob qo'lyozmalar bilan tanishib, hali fanga ma'lum bo'lmagan bir nechta qo'lyozmani aniqlashga muvaffaq bo'ladi va keyinchalik O'zbekistonda ular haqidagi ilmiy qarashlarini ifodalab "O'zbek tarixiga oid to'rt muhim kitob" nomli maqola yozadi. Bu maqola "Maarif va o'qitg'uchi" jurnalining 1927-yil sentabr-oktabr sonlarida e'lon qilinadi.

Quyida Miyon Buzrukning mazkur "O'zbek tarixiga oid to'rt muhim kitob" maqolasi tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: O'zbek jadid ziyolisi, Turkiya, Istanbul dorulfununi, "Mehmonnomai Buxoro", "Zafarnoma", "Firdavs ul-iqbol", "Osiyo tarixi", "Nur Usmoniya", "Xolis Afandi".

Kirish. O'tgan asrning 20–30-yillarida yashab ijod etgan Miyon Buzruk Solihov (1891–1938) nafaqat adabiyotshunos, balki iste'dodli tarixchi va manbashunos ham edi. Uning o'sha davr matbuotida bu sohalarga oid "Maqbaralar – diniy ekspluatatsiya quroli" nomli bir risolasi va "O'zbek", "Bedil", "O'zbek tarixiga oid to'rt muhim kitob" nomli maqolalari e'lon etilgan. Bu sanab o'tilgan tadqiqotlar ichida olimning "O'zbek tarixiga oid to'rt muhim kitob" maqolasi, ayniqsa, ahamiyatlidir. Mazkur maqola "Maarif va o'qitg'uvchi" jurnalining 1927-yil sentabr-oktabr sonida bosilib chiqqan. Olimning bu maqolasi manbashunoslik sohasiga taalluqli bo'lib, unda Turkiyaning "Nur-Usmoniya", "Dorulfunun kutubxonasi", "Xolis afandi" kutubxonalarida saqlanayotgan O'zbekiston tarixiga oid to'rtta kitob tavsif qilingan. Bular: 1. Fazlulloh ibn Ruzbihonning "Mehmonnomai Buxoro". 2. Sharafiddin Ali Yazdiy qalamiga mansub "Zafarnoma"ning o'zbekcha tarjimasini. 3. Shermuhammad Munisning "Firdavs ul-iqbol" (shu jildning

ichida yana Muhammad Rizo Ogahiyning "Riyo ud-davla", "Zubdat ut-tavorix" kabi asarlari ham bor). 4. Muallifning noma'lum bo'lgan "Osiyo tarixi" kitoblaridir.

Miyon Buzruk maqolaning umumiy mundarijasiga kiritilgan bu to'rt qo'lyozmaning har birini o'z nomi bilan ataladigan sarlavhalar ostida tavsif qiladi. Binobarin, aytilish mumkinki, bu maqola to'rt qismdan tashkil topgan.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Miyon Buzrukning "O'zbek tarixiga oid to'rt muhim kitob" nomli maqolasi haqida ilk marta sharqshunos olimi R.P.Jalilova o'zining Fazlulloh ibn Ruzbehon Isfahoniyning "Mehmonnomai Buxoro" kitobiga yozgan so'zboshi maqolasida to'xtaladi [Жалилова Р.П., 1].

Bu masalaga keyinchalik yana shu muallifning o'zi "Sharqshunoslik" jurnalining 1991-yil 7-sonida bosilgan "O'rta Osiyo va Turkiya munosabatlari tarixidan" nomli maqolasida to'xtalgan [Жалилова Р.П., 2]. Bundan tashqari, Miyon Buzrukning bu maqolasiga akademik V.V.Bartold

arxivini tasnif qilgan olim N.N.Tumanovich ham to'xtalib, Miyon Buzrukning Fazlulloh ibn Ruzbehonning "Mehmonnomai Buxoro" asari qo'lyozmasini ilk marotaba kashf etgani va bundan akademik Bartold xabar topib Miyon Buzruk nomini e'tirof etganligini dalillar asosida keltirib o'tadi [Туманович Н.Н., 3]. Shuningdek, sharqshunos olim A.Ahmedov va tarixchi H.Bobobekovlar tomonidan nashrga tayyorlangan Sharafiddin Ali Yazdiyning "Zafarnoma" asari so'zboshisida ham Miyon Buzrukning "O'zbek tarixiga oid to'rt muhim kitob" maqolasi tilga olinadi [Ахмедов А., Бобобеков Х., 4].

Tadqiqot metodologiyasi. Maqolani yozishda, asosan, o'zbek jadidchilik harakati tarixiga oid shu kungacha yaratilgan ilmiy asarlarga tayanildi. Xususan, jadid ziyolilarining O'zbekiston zamonaviy tarixini yaratish borasidagi ilmiy izlanishlari natijalari hisoblangan asarlar va mustaqillik yillarida jadid ziyolilar ilmiy merosini o'rganishga bag'ishlangan tadqiqotlar maqola ilmiy yo'nalishi va metodologiyasini belgilab beradi.

Tahlil va natijalar. Maqolaning birinchi qismida "Mehmonnomai Buxoro" asari tavsif etilgan. Ma'lumki, mazkur asar Muhammad Shayboniyxon tarixi haqida yozilgan bo'lib, uning muallifi Eronlik Fazlulloh ibn Ruzbihondir. Fazlulloh ibn Ruzbihonni Shayboniyxon o'ziga xos tarixchi etib tayinlagan va bu tarixchi xonning so'ngi o'n yildagi harbiy yurishlarida hamroh bo'lib, u bilan bog'liqlikda ro'y bergan voqea-hodisalarni o'z asarida mufassal yozib borgan. Kitob Shayboniyxonning hijriy 914 (milodiy 1508)-yilda Marv shahridan Buxoro orqali Qozog'istonga qilingan safaridan keyin yozilgan. Asardan harbiy-siyosiy ahvol bilan bog'liq voqea-hodisalaridan tashqari geografiya, iqtisod, etnografiya va madaniyatga oid ma'lumotlar ham o'rin olgan. Shuningdek, muallif asarda turli munosabatlar bilan Shayboniyxonning tarjimai holi, shajarasi, tahsili, hijriy 905 (milodiy 1499)-yildan to o'lmiga qadar, ya'ni 10 yil ichida olgan yarlari, saroyidagi ish yuritish tartibi kabilar haqida ham ma'lumotlar beradi.

Miyon Buzruk "Mehmonnomai Buxoro" asarining mundarijasiga diqqat qilinsa, u o'z davrida yozilgan kitoblarga ko'ra yaxshi tartib va usul bilan yozilgan ekanligini ta'kidlaydi. Shuningdek, olim maqolada mazkur kitobning 22 fasladan iborat ekanligini aytib, shundan ayrim fasllardagi masalalar haqida qisqacha ma'lumotlar ham beradi. Misol uchun, u kitobning "Ilmiy bahslar" deb atalgan bo'limiga to'xtalar ekan, uning 30 sahifadan iborat ekanligini, unda asosan, Buxoroda Shayboniyxon huzurida bo'lgan katta bir anjumanda Samarqand, Xuroson, Buxoro, Farg'ona ulomolari orasida bo'lgan turli munoqashalar tasvirlanganligini aytadi. Olimning fikricha, bu munoqashalar o'sha davr ilmiy saviyasini bilish uchun yaxshi namuna bo'la oladi. Olim, xususan, Chingizxon yasosi bilan shariatning meros haqidagi hukmlari qiyosida bo'lgan munoqasha o'ta darajada diqqatga sazovor ekanligini ta'kidlaydi.

"Mehmonnomai Buxoro" asari hijriy 915-yilda (milodiy 1509-y.) Hirotda yozib tugatilgan. Miyon Buzruk bu kitobning nomlanishi avval boshda "Safarnomai Buxoro" bo'lganini, keyin esa Shayboniyxon huzurida bo'lgan bir ulug' mehmondorchilik sharafiga xon tarafidan "Mehmonnomai Buxoro" deb atalganini aytadi va bundan ushbu kitobning aynan mana shu mundarijasiga hech bir aloqasi bo'lmagan nomlanishi tufayli katta bir kutubxonada saqlangani holda ilmiy jamoatchilikka ma'lum bo'lmasdan kelgan, deya xulosa chiqaradi.

"Mehmonnomai Buxoro" asarining ilmiy-tanqidiy matnini nashrga tayyorlab 1976-yilda Moskvada chop ettirgan marhum sharqshunos olim R.Jalilovning ushbu nashrga yozgan so'zboshisida aytilishiga ko'ra, dastlab Miyon Buzruk bu asar haqida taniqli turkolog olim, akademik A.N.Samoylovichga 1926-yilda Istanbuldan turib maktub

orqali xabar bergan [Jalilova R.P. 2]. Tez orada bundan akademik V.V.Bartold ham xabar topgan va bu haqda 1926-yil yanvar-fevral oylarida Turkiyada safarda bo'lib qaytganidan keyin, Ittifoq Fanlar akademiyasi qoshidagi Sharqshunoslar kollegiyasi majlisida o'qigan "Turkiya safari to'g'risidagi ma'ruza"sida quyidagilarni aytgan: "Men A.N.Samoylovichdan Shayboniyxon uchun yozilgan, ammo fors tilida bo'lgan "Mehmonnomai Buxoro" asarining mavjudligi haqida xabar topdim, unga bu haqda Konstantinopoldan maktub orqali o'zbek Miyon Buzruk ma'lum qilgan; aftidan, ushbu asarning yagona nusxasi Nuri Usmoniyadagi 3431-raqamli qo'lyozmadir" [Туманович Н.Н., 3].

Ko'rinadiki, Miyon Buzruk topgan ushbu yangilik o'z vaqtida ilmiy jamoatchilikni befarq qoldirmagan, aksincha, u juda katta qiziqish uyg'otgan. Afsuski, Miyon Buzrukning bu xizmati ham uning nomi kabi tuzonli yillar qa'rida ko'rinmasdan unutilib kelindi. Faqat keyingi yillardagi Istiqlol sharofati tufayligina uning bu xizmatlari e'tirof etila boshlandi [Жалилова Р.П., 1, 2].

Miyon Buzruk maqolada Shayboniyxonning o'zbek tilida yozilgan she'rini va bu asarning qisqartirib olingan qismlarini chop etishga rozi bo'lgan "Turkiyot majallasi"ga berganini ham aytadi. Biroq noma'lum sabablarga ko'ra u nashr etilmagan. Maqola nashr etilgan "Maorif va o'qitg'uchi" jurnalining 59-betida esa olim tomonidan Istanbuldagi "Nur Usmoniya" kutubxonasida saqlanayotgan "Mehmonnomai Buxoro" asaridan bir sahifaning fotokopiyasi berilgan.

Miyon Buzruk maqolasida tavsif qilingan ikkinchi qo'lyozma asar Sharafiddin Ali Yazdiy "Zafarnoma"sining o'zbekcha tarjimasidir. Bu qo'lyozma ham hozirda Turkiyaning "Nur Usmoniya" kutubxonasida saqlanadi. Tarjima 1519-yilda Ko'chkinchixon (1510–1529) farmoniga ko'ra Muhammad Ali ibn Darvesh Ali al-Buxoriy tomonidan amalga oshirilgan. Miyon Buzruk bu tarjimaning ahamiyati haqida to'xtalib: "Zafarnoma" kitobi qo'lyozmalari hamma joyda ko'p bo'lganidan bu tarjima mazmun va mundarija e'tiboriga ko'ra katta ahamiyatga ega emas, biroq XV–XVI asr o'zbek yozuv tilining jonli namunasini o'zida aks ettirgani bilan katta ahamiyat kasb etadi", degan haqli fikrni aytadi.

Miyon Buzrukning bu maqolasi haqida olim R.Jalilova "O'rta Osiyo va Turkiya munosabatlari tarixidan" nomli maqolasida batafsil to'xtalib o'tgan. Zero, uzoq yillar Miyon Buzrukning bu maqolasi bilan qiziqib kelgan R.Jalilova keyinchalik yana bu haqda hozir tilga olganimiz maqolani yozadi. Olima bu maqolada Miyon Buzrukning nafaqat "Mehmonnomai Buxoro" asari haqidagi, balki "Firdavs ul-iqbol Xorazmiy", "Osiyo tarixi", shu jumladan, "Zafarnoma"ning o'zbekcha tarjimasini haqida aytgan fikrlari bilan ham o'rtoqlashadi.

Oradan ancha yillar o'tganidan keyin Miyon Buzruk Solihov borib ko'rgan, o'qib o'rgangan va u haqda yozgan "Zafarnoma"ning o'zbekcha tarjimasini 1997-yilda o'zbek olimlari tomonidan nashrga tayyorlanib, "Sharq" nashriyot matbaa kontserni tomonidan kitob holda chop etildi.

Miyon Buzruk "Zafarnoma"ning kutubxonaga kelishi haqida gapirib, bu yerga u turk sultoni Mustafo uchinchi tomonidan hijriy 1171 (milodiy 1757)-yili vaqf qilinganligiga ko'ra, qo'lyozma u yerga ushbu sanadan oldinroq borib qolgan, degan taxminni ilgari suradi.

Uning maqolasida tavsiflangan navbatdagi uchinchi kitob Shermuhammad Munis va Muhammad Rizo Ogahiylar qalamiga mansub "Firdavs ul-iqbol Xorazmiy" kitobi qo'lyozmasidir. Bu qo'lyozma Turkiyaning "Dorulfunon kutubxonasi"da saqlanadi. U uch qismdan iborat katta kitob bo'lib, hajmi ikki ming qadar sahifani tashkil etadi. Uning "Firdavs ul-iqbol Xorazmiy" deb nomlangan birinchi qismi Shermuhammad Munis, qolgan "Riyoz ud-davla" va "Zubdat ut-tavorix" degan ikkinchi va uchinchi qismlari esa

Muhammad Rizo Ogahiy qalamiga mansubdir. Miyon Buzrukning ma'lumot berishicha, mazkur qo'lyozmani Istanbuldan 1289–1290-hijriy (milodiy 1872–1873-yy.)-yillarda Xorazmga borgan shaxs Turkiyaga olib qaytgan. Miyon Buzrukning ta'kidlashicha, mazkur kitob u tomonidan topilgan kezlarda (1920-yillarda) hali undan ko'plarning xabari bo'lmagan. Bu kitob o'zbek tarixining muhim bir qismini mukammal va muntazam ravishda bayon etganidan va o'zbek tilida yozilganidan muhim ahamiyat kasb etadi, deya xulosa qiladi olim. Shuningdek, unda, xususan, Shayboniyxon davriga oid ma'lumotlar anchagina bo'lgani va bu ma'lumotlarning boshqa manbalardagi ma'lumotlar bilan muvofiq ekanligi ham aytiladi.

Miyon Buzruk tomonidan topilgan "Firdavs ul-iqbol Xorazmiy"ning Turkiya nusxasidan boshqa nusxalari ham keyinchalik topilgan. Hozirgi paytda uning bir nusxasi O'zR FA Abu Rayhon Beruniy nomidagi Toshkent Sharqshunoslik instituti qo'lyozmalar fondida saqlanmoqda.

Maqolada tavsiflangan to'rtinchi qo'lyozma asar Istanbuldagi "Xolis afandi" kutubxonasida 3776-inventar raqami ostida "Osiyo tarixi" nomi ostida saqlanadi. Biroq Miyon Buzruk uni o'qib mazmuni bilan tanishganidan so'ng u faqat Farg'ona xonlari tarixi haqida bo'lganligidan unga "O'zbekcha Farg'ona tarixi" deb nom beradi. Bu asarning muallifi noma'lum. Miyon Buzruk uni "Mahzun" taxallusli kishi yozgan bo'lishi mumkinligini taxmin qiladi. Kitob 696 sahifadan iborat o'rtacha kattalikdagi bir asardir. Kitobning aniq yozilgan vaqti ham ma'lum emas. Faqat Miyon Buzruk uni kitobning ikki joyidagi hoshiyasida qo'lyozma yozuvi bilan bir xil bo'lgan yozuvda hijriy 1298 (milodiy 1881) sanasi yozilganligini aytadi. U biroq kitobning tugallanishi bu sanadan keyin bo'lgan deya taxmin qiladi.

Miyon Buzruk asarning mundarijasi Oltin beshik sulolasidan bo'lgan Abdurahim Abdulkarim o'g'lidan boshlab, Erdanaxon, Norbo'taxon, Hojibek, Olimxon, Umarxon, Muhammad Alixon, Sulton Mahmud, Sheralixon, Xudoyorxon kabi Farg'ona xonlari tarixidan bahs etishini aytadi. Miyon Buzruk kitobda "Xususan, Muhammad Alixon zamonidan va uning Buxoro amiri tarafidan mag'lub etilib o'ldirilganidan ko'proq zikr etiladi", – deydi. Shuningdek, u asarning janri doston va roman shaklida turli hikoyalar va g'azallar berilib yozilganligini ham aytadi.

Miyon Buzruk maqolada asarning boshlanishidan bir parchani o'quvchilar tasavvur qilishlari oson bo'lsin uchun keltirib o'tadi. Bundan tashqari Miyon Buzruk bu kitobning qanday qilib Turkiya kutubxonasiga borib qolganligi haqida ham yozadi. Unga ko'ra, Orenburgdan qochib Makkada boshqa nom bilan yurgan Xudoyorxon bir kuni u yerda Turkiyalik Abdurahim afandi degan kishi bilan tanishadi va o'zini unga kim ekanligini bildiradi. Shundan keyin mana shu

Abdurahim afandini o'z nomidan vakil qilib Farg'onaga yuboradi. Bundan uning maqsadi xonligi tugab Farg'onadan chiqib ketayotgan paytida ba'zi boylarga tashlab kelgan pullarini olib, o'z yurtida qolib ketgan o'g'illariga berdirib qo'yish bo'ladi. Shu bilan Abdurahim afandi avval Istanbulga kelib Xudoyorxonning boshqa bir qiyofa bilan Makkada yurganini Sulton Hamidga xabar beradi. Keyin esa O'rta Osiyoga qarab yo'l olib, Toshkentda Xudoyorxonning katta o'g'li Muhammad Aminbek bilan ko'rishadi hamda Xudoyorxonning pullarini olish uchun Qo'qon va Andijon tomonlarga ham boradi. Bu kitob ham xuddi shu paytda xonzodalarga topshirish uchun asar muallifi tarafidan Abdurahim afandiga topshiriladi. Bu rivoyat mazmunini Miyon Buzruk asar muallifining o'z kitobiga yozgan ilovasidan oladi va o'sha ilovadan parcha ham keltiradi. Mana shu voqeadan keyin kitob Abdurahim afandi orqali Turkiyaga olib o'tib ketilgan, deb yozadi Miyon Buzruk.

Maqola so'ngida Miyon Buzruk bu asarning ma'naviy inqiroz yillarida yozilganligi uchun mukammal emasligi, unda oz ma'no ko'p so'z bilan ifodalanganligi, madh va sanolari, g'azal va nazmlari ko'pligi va ayni zamonada usul va tartibsiz qilib yozilganligini ham aytib o'tadi. Biroq O'zbekistonning uch-to'rt asrlk qorong'u tarixi ayrim nuqtalarini yoritishga ko'makchi bo'lishida shubha yo'q, deya xulosa qiladi muallif.

Darhaqiqat, garchi yaqin zamonlarda bo'lib o'tgan esa-da, ishonchli manbalar kamligidan Qo'qon xonligi tarixi hanuzga qadar to'liq o'rganilmagan. Oddiygina bir misol, marhum prof. Sh.Yusupovning ta'kidlashicha, hozirgacha ham Xudoyorxonning tug'ilgan va o'lgan yili aniqlangan emas.

Xulosa va takliflar. Xulosa qiladigan bo'lsak, Miyon Buzrukning "O'zbek tarixiga oid to'rt muhim kitob" maqolasida tavsif qilingan asarlar O'zbekiston tarixining Shayboniyxon hukmronligi davridan to uch xonlikning tugatilishi davrigacha, ya'ni XVI asrdan boshlab Rus istilosigacha bo'lgan davrini yoritish uchun xizmat qiladi. Bu manbalarning topilishi esa XX asr boshlarida O'rta Osiyo tarixini o'rganayotgan olimlar uchun juda ham muhim sanalar edi. Chunki o'sha paytlarda O'rta Osiyoning temuriylar hukmronlik qilgan davri haqida ma'lumot beruvchi asarlar ko'p bo'lgani holda undan keyingi davrlari haqida ma'lumot beruvchi manbalar kamyob sanalgan. Shuning uchun bu davr tarixini o'rganishda qiyinchilik mavjud bo'lgan. Shuningdek, Miyon Buzruk bu maqolani yozgan kezlarda Turkiston tarixi, madaniyati o'ziga xos jarayon sifatida juda katta qiziqish bilan o'rganilayotgan edi. O'tgan asr boshlarida bu jarayon mahsuli o'laroq o'zbek millati tarix sahnasiga yangidan shakllanib chiqdi. Demak, aytish mumkinki, bu xayrli ishga o'z vaqtida Miyon Buzruk ham ilmiy jamoatchilikni hali fanda noma'lum bo'lgan muhim manbalardan xabardor etish orqali sezilarli hissa qo'shishga muvaffaq bo'lgan.

ADABIYOTLAR

1. Джалилова Р. П. Предисловие / Фазлаллах ибн Рузбихан Исфохани. Михман-наме-йи Бухара (Записки бухарского гостя). М., 1976. С.43.
2. Жалилова Р. Ўрта Осиё ва Туркия муносабатлари тарихидан // Шарқшунослик, 1991 йил. 7-сон.
3. Туманович Н.Н. Описание архива академика В.В.Бартольда. И.И.Умняков. Аннотированная библиография трудов академика В.В.Бартольда. М., 1976. С.301; Бу ҳақда яна қаранг; Ўрта Осиё ва Туркия муносабатлари тарихидан // Шарқшунослик, 1991. №2. 102–105-бетлар.
4. Шарафиддин Али Яздий. Зафарнома / Нашрга тайёрловчилар: А.Аҳмедов., Ҳ.Бобобеков. Тошкент: Шарқ НМАК, 1997.
5. Юсупов Ш. Худодёрхон ва Фурқат. 24-бет.